EL DEBAT DINS L'INDEPENDENTISME

L'art de la ruptura

Albert Botran

Segons Albert Botran, l'1 d'octubre de 2017 l'independentisme va fer un salt necessari en situacions de ruptura, "posant el cos" per defensar els col·legis i votar al referèndum. Il·lustració: César Cromit

El migdia del 3 d'octubre del 2017, treballadors i treballadores de les oficines centrals de La Caixa (les torres negres, popularitzades com a Mordor en els anys de l'anterior crisi) van baixar a tallar la Diagonal. S'explica que van rebre l'amonestació per part dels directius: hi ha qui diu que va ser verbal, hi ha qui diu que va ser en forma de carta.

Aquell 3 d'octubre hi havia convocada una vaga general per part dels sindicats més combatius: CGT, CNT, COS, I-CSC i IAC. Els dos sindicats principals, CCOO i UGT, van secundar la protesta tot i que amb una mobilització més *light*, compartida també per patronals com PIMEC i CECOT, consistent en una aturada d'una hora al migdia.

Mentre els oficinistes cridaven "els carrers seran sempre nostres", encomanats de l'esperit que es vivia en aquelles jornades, els directius estaven en contacte amb altes instàncies de l'Estat espanyol, tant la Casa Reial com el Govern. El directiu de CaixaBank, Isidre Fainé, juntament amb el del Banc Sabadell, Josep Oliu, van ser els caps de pont per al contraatac de l'Estat, que va dissenyar una batalla psicològica per infondre inseguretat econòmica en la societat catalana [1].

Així doncs, apartats del focus mediàtic, centrat aquells dies en el Parlament i el Govern, es produïen uns moviments que tenien tanta incidència com els que feien les institucions

democràticament escollides. El poder econòmic va ser determinant en aquells dies. Els grans mitjans de comunicació privats, molt dependents d'aquest poder econòmic, van contribuir també a la contraofensiva psicològica [2]. També el poder judicial, que ja havia mirat d'impedir el referèndum amb l'operació del 20-S i amb les ordres contra l'1-O, prenia la iniciativa en aquells moments, i la Fiscalia General redactava aquell escrit d'acusació que havia anomenat, en un primer esborrany, "*Más dura será la caída*". Finalment, l'extrema dreta espanyolista també va sortir als carrers amb accions agressives com l'intent d'assaltar Catalunya Ràdio, fent creïble l'amenaça que alguns intermediaris feien arribar als dirigents independentistes: si es continua endavant hi haurà víctimes mortals.

Poder econòmic, poder mediàtic, poder judicial i extrema dreta (sabent les complicitats que compta en la judicatura i els cossos policials) van incidir en la contraofensiva de l'Estat. Els poder fàctics de l'Estat espanyol, precisament aquells que la Transició va deixar intactes o gairebé intactes, demostraven com feien funcionar els seus ressorts.

> Ens enfrontem a un règim, a un Estat. No tan sols a un govern. I ens hi enfrontem sense un reglament acceptat per les parts. Per això em sembla un error que l'únic debat de l'independentisme sigui el de les majories a les urnes

Ens enfrontàvem, i ens enfrontem, a un règim, a un Estat. No tan sols a un govern. I ens hi enfrontem sense un reglament acceptat per les parts. De fet, la part dominant no vol pactar no ja el reglament, sinó tan sols l'inici de la partida, perquè no ens vol reconèixer formalment com a contrincant. Per això em sembla un error que l'únic debat que sembla tenir l'independentisme sigui el de les majories a les urnes. Perquè superar el 50% dels vots és un factor important però no doblegarà tots aquests ressorts de poder realment existents.

De la mateixa manera que no hi ha un reglament, tampoc hi ha fórmules ni manuals per a aconseguir la independència. La política no és una ciència exacta sinó més aviat un art, el de saber aprofitar al màxim les pròpies forces en funció també dels punts febles de l'adversari. En paraules del professor d'història militar Lawrence Freedman, "l'estratègia és l'art de crear poder". I aquest art només s'adquireix amb la pràctica, l'anàlisi i l'autocrítica. Tan de bo aquestes ratlles, que sintetitzen idees que he anat escrivint en els darrers tres anys, puguin contribuir a la millora del moviment.

El paradigma de l'independentisme parlamentari 1989-2017

Els últims vuitanta i primers noranta són els anys de finalització d'un cicle històric mundial. El conegut com a "segle XX curt" que hauria començat amb la Gran Guerra el 1914 i acabava amb l'esfondrament del bloc de l'Est i el que Fukuyama va batejar, llavors, com a "final de la Història". Aquestes dinàmiques van impactar també en l'evolució de l'independentisme català. Sobretot l'inici dels processos d'autodeterminació dels països

bàltics que semblaven una via nova, diferent a les seguides pels països colonials fins llavors, en les quals la lluita armada gairebé sempre havia format part de la confrontació. Però també hi influïa el procés de confluència de l'Estat espanyol amb la Comunitat Econòmica Europea, que havia començat el 1985 i que culminaria amb la signatura del Tractat de Maastricht el 1992 (que és quan neix la Unió Europea).

El 1989 és l'any que una nova direcció agafa el control d'ERC en el XVI Congrés, celebrat a Lleida. Serà aquesta direcció la que transformi el vell partit republicà en una formació explícitament independentista. Dos anys després una part de l'organització armada Terra Lliure es dissoldrà i defensarà l'entrada a ERC amb la idea d'un nou independentisme que, precisament pel context europeu i també pel referent bàltic, podria avançar sense necessitat de lluita armada.

Però no era tan sols la lluita armada el que es deixava enrere. Podem dir que allà guanya pes una idea que acabaria sent hegemònica en l'independentisme: que les victòries electorals, totes soles, són la força que pot doblegar l'Estat. Especialment perquè, en el marc de la UE, l'Estat no podria utilitzar la força contra un poble mobilitzat per vies exclusivament polítiques. D'aquí se'n deriven consignes i idees que ens són familiars: "Europa no ho permetrà", "Espanya no s'atrevirà", "si toquen una sola urna, ja hem guanyat" i fins i tot, més recentment, "la democràcia sempre guanya".

Les organitzacions que, com la CUP, mantenien la idea d'una independència que podríem anomenar insurgent, van quedar molt minoritzades. Molt lluny del creixement que va experimentar ERC amb aquest nou paradigma d'independentisme que podríem anomenar parlamentari o institucional. Amb el temps i amb la crisi del sistema autonòmic (que va culminar amb la sentència del Tribunal Constitucional contra l'Estatut, el 2010), aquesta idea d'independentisme institucional va afavorir que un partit conservador com CiU evolucionés cap a l'independentisme. En aquell moment es desenvolupen noves expressions d'aquest paradigma, tals com "de la llei a la llei" o "Transició Nacional", idees que ressonaven al procés de la Transició espanyola. Obviant, tanmateix, que aquell procés es va fer des del poder, i que la independència s'hauria de fer amb bona part del poder en contra.

> El paradigma que ha fet créixer el suport a l'independentisme es basa en la idea que les victòries electorals, totes soles, són la força que pot doblegar l'Estat, especialment en el marc de la Unió Europea

Aquest paradigma havia permès fer créixer el suport a l'opció independentista, que va arribar a màxims històrics el 2012, perquè la feia factible. Fins i tot es va popularitzar una nova consigna: "tenim pressa". És innegable aquest component alhora de fer que el moviment esdevingués de masses. Ara bé, no hi havia transició possible. Precisament l'independentisme havia nascut, en el seu moment, com una impugnació de la Transició postfranquista i com una continuació de les reivindicacions de ruptura democràtica que

llavors van quedar relegades: autodeterminació, Països Catalans o, com deia un dels punts de l'Assemblea de Catalunya, l'accés del poble al poder polític i econòmic.

En les jornades d'octubre del 2017 van quedar pal·leses les limitacions del paradigma hegemònic.

Repressió i fi del paradigma

El que posa fi a la idea de transició sense ruptura a la independència és la repressió que l'Estat exerceix l'octubre del 2017. No penso que els principals dirigents independentistes fossin ingenus respecte la repressió. Penso més aviat que comptaven que aquesta li comportaria uns costos a l'Estat espanyol que, en el global, ens farien avançar, sobretot per la intervenció de tercers actors de la comunitat internacional. Certament, les imatges de violència de l'1-O van tenir cert cost per a l'Estat espanyol a nivell internacional. Però més enllà d'això, les contradiccions de la resta de ressorts repressius van ser assimilades per l'Estat. Cap dels grans partits espanyols ha tingut, per exemple, grans contradiccions per defensar o obviar les càrregues policials de l'1-O, el 155 o l'empresonament dels dirigents independentistes.

La repressió, doncs, va tenir efecte i els va generar poques contradiccions. En els primers dies després del referèndum, l'amenaça de violència o de crispació social va fer efecte. Sobretot va fer que sectors que se situaven en l'equidistància entre l'Estat i l'independentisme (singularment, l'alcaldia de Barcelona) passessin a pressionar l'independentisme per tal que frenés, enlloc de pressionar l'Estat contra la repressió. Certament, hi ha una part de població catalana que rebutja la independència i això no ho podem menystenir. Però de la divisió civil no se'n pot responsabilitzar la part que proposa la solució democràtica i d'autodeterminació. Com va passar històricament a l'Ulster, la divisió es fomenta des del poder de l'Estat.

Un altre exemple és l'aplicació del 155, que no va comptar amb la resistència interna en les administracions catalanes. I un tercer exemple és l'empresonament dels dirigents independentistes i el processament de centenars d'activistes. Que si bé pot tenir importants costos per a la imatge i legitimitat de l'Estat (especialment en l'àmbit internacional), també ha implicat un fort desgast per a l'independentisme. Principalment, perquè no hi ha hagut una defensa política unitària. Vet aquí una qüestió que sí que va fer bé aquell independentisme rupturista històric, que davant de la ràtzia de 1992 va articular una Comissió de Portaveus que coordinava el discurs públic i les defenses, per evitar sortides individuals que debilitessin encara més la causa independentista. Perquè el primer que busca la repressió és impedir certes accions. Però el segon, com a efecte col·lateral, és dividir els moviments. I això tampoc ho podem menystenir. La repressió divideix entre els que pensen que cal seguir endavant i els que volen aturar-se (tàcticament o definitivament); divideix entre els que prenen una opció o una altra, i com a exemple tenim les complicades relacions entre presos i exiliats; finalment divideix també entre els que reben més i els que reben menys, creant la desconfiança entre "represaliats de primera" o "de segona" o recels també entre els que queden dins i fora del punt de mira.

Qualsevol estratègia nova ha de tenir en compte el factor repressiu, avaluant el que implica material i psicològic, i dedicant molts esforços a la defensa política i unitària.

Fugides endavant

La repressió i la fi del paradigma parlamentari són els dos elements que més han pesat en la desorientació independentista d'aquests tres anys, i encara no s'ha construït una alternativa estratègica que ho superi.

A nivell popular el desconcert i la frustració han estat la primera reacció a aquesta situació. Desconcerta tot el que es llegeix sobre com es van prendre les decisions després de l'1-O. El fet que aquestes decisions es prenguessin pensant fonamentalment en el curt termini i en el posicionament de cara a unes eleccions que havien de venir. També desconcerta el canvi de paper d'ERC: de ser, dins el Govern, els que més apretaven, a assumir el discurs més conservador sense solució de continuïtat. Desconcerta finalment la política en relació al Govern espanyol: la situació del febrer del 2019 no és gaire diferent a l'actual. I no obstant en aquell moment no se li van aprovar els pressupostos al PSOE amb arguments relatius a la repressió, mentre que ara ERC i PDECAT sí que els han aprovat.

Travessant aquesta sensació de desconcert hi ha la desconfiança cap a uns partits que aparenten una certa continuïtat amb el que havia estat la política en conjuntures ordinàries. I que, davant la incapacitat de fer la independència, esdevé per a ells una única prioritat capturar llocs de poder autonòmic per assegurar-se el futur com a estructures de poder que són.

El debat independentista ha basculat en aquests anys entre el voluntarisme i el dilacionisme, que són dues maneres de fugir endavant. Identifico el voluntarisme amb tots aquells discursos que no parlen mai de la correlació de forces, com si l'independentisme actués en el buit. Em refereixo per exemple a les veus que posen l'èmfasi en la declaració d'independència com a desllorigador, sense atendre quines forces cal acumular i organitzar abans per a evitar un nou escenari com el de les declaracions suspeses o no aplicades de l'octubre del 2017.

> En el pitjor dels escenaris, la combinació de desconcert i frustració pot acabar en una proliferació de sentiment antipolític i desmobilització. Contra això cal debat honest, anàlisi rigorosa, crítica i autocrítica. I sobretot perspectiva històrica

I el dilacionisme és precisament el contrari: fer de la correlació una excusa per a no fer mai accions de força, que plantegin obertament el conflicte. La idea que la posició de l'Estat es desgastarà per la sola persistència de bons resultats independentistes. Aquesta idea es

recolza en una altra: la que tan sols es pot arribar a la independència per via negociada. I si bé aquesta segona afirmació és més certa, cal tenir en compte que arribar a un escenari de resolució negociada també requereix, abans, del conflicte. I si no tenim força per a fer una ruptura unilateral tampoc la tenim per a asseure l'Estat a negociar. Per això el discurs dilacionista acaba tenint una derivada desmobilitzadora.

En el pitjor dels escenaris, la combinació de desconcert i frustració pot acabar en una proliferació de sentiment antipolític i desmobilització. Seria un error. Contra això cal debat honest, anàlisi rigorosa, crítica i autocrítica. I sobretot perspectiva històrica, tenint en compte que la majoria de moviments d'alliberament nacional han invertit molts anys i que no ha sigut un procés lineal ni lliure de repressió.

Cinc idees pel futur

La primera d'aquestes idees és que la mobilització popular és clau, sobretot perquè permet crear noves consciències polítiques. Malauradament en moltes cròniques dels últims anys es carrega tot el pes dels esdeveniments a les decisions preses en les direccions dels partits i governs, sense atendre com van incidir les mobilitzacions de fons. De la Plataforma del Dret de Decidir i les consultes populars per la independència, als CDR en les vigílies de l'1-O, passant per l'ANC, que va organitzar la gran manifestació del 2012 amb un missatge clarament independentista –i no pel pacte fiscal com li demanava CiU–; que va organitzar la Via Catalana del 2013 obligant Artur Mas a esvair els dubtes sobre la Consulta que s'havia de celebrar; i finalment organitzant una gran campanya, juntament amb Òmnium, que va convertir la "Consulta descafeïnada" del 9N en una gran demostració de força.

Però més enllà del canvi de consciències hi ha un tipus de mobilització que també és força d'acció, que és un contrapoder fàctic, el que se'n diu "posar-hi el cos". Aquest és el salt que va fer l'independentisme el 20S (defensa de la seu de la CUP i, en certa manera, de les seus del Govern) i l'1-O (defensa dels col·legis). Aquesta força, unida a d'altres (especialment, penso, en el camp sindical) és del tot necessària en situacions de ruptura.

En segon lloc, el poder a les institucions és necessari, però és difícil sostenir que "governar bé" sigui suficient per fer créixer l'independentisme. Això és el que es desprèn del llibre-manifest *Tornarem a vèncer*, d'Oriol Junqueras i Marta Rovira. L'independentisme ha crescut precisament com a alternativa a la impossibilitat de canviar l'Estat espanyol. Si la prioritat és governar amb les eines de l'autonomia, aquest argument s'esvaeix. El raonament del "governar bé" és el que va portar a la consigna del "govern efectiu", i el balanç no crec que sigui satisfactori perquè l'independentisme no ha crescut durant aquests tres anys, sinó el contrari.

Al meu entendre, els independentistes no han de governar les institucions vigents creant la il·lusió que aquestes poden solucionar els grans problemes socials. Sent presents a les institucions, han de participar de lluites amb els sectors mobilitzats, unint forces contra els poders econòmics que són els que tenen realment una situació dominant sobre les nostres vides. Respecte els últims anys, la qüestió de l'habitatge és un gran exemple d'això: el

moviment de l'habitatge ha portat el Parlament a aprovar lleis avançades, el compliment de les quals tampoc s'acabarà de fer efectiu sinó és combinant poder institucional amb poder mobilitzador.

> L'independentisme ha de ser portador d'una nova consciència de país. Aprofundir la idea de la catalanitat oberta forjada en l'antifranquisme, les lluites compartides que van crear una identificació entre catalanitat i prosperitat, entre catalanitat i llibertat

Això ens porta a la tercera idea de futur. L'independentisme ha de ser portador d'una nova consciència de país. Aprofundir la idea de la catalanitat oberta forjada en l'antifranquisme, les lluites compartides que van crear una identificació entre catalanitat i prosperitat, entre catalanitat i llibertat. Defensem la nostra identitat nacional, començant per la llengua, alhora que fem d'aquesta identitat un projecte cohesionador de totes les persones que viuen al nostre país. Una idea de República per a tothom que connecti amb l'esperit igualitari, amb l'antiracisme i amb el feminisme.

Quarta idea: contrapoders i eines potents. Connectant amb el que hem dit sobre les institucions vigents i la seva limitació legal, especialment en els últims anys que els tribunals espanyols els apliquen un zel especial. En aquest cas ens cal una institucionalitat pròpia que reuneixi tots els càrrecs electes republicans per traçar línies mestres de construcció nacional [3]. Al costat d'aquest contrapoder, són importants també les eines en el camp cultural, en els mitjans de comunicació i, com ja hem parlat anteriorment, en el sindicalisme.

Finalment, en cinquè lloc, cal una nova acumulació de forces. Articular aliances i posar el moviment a treballar per un nou referèndum és probablement la via més efectiva. El dret a decidir, l'autodeterminació, és el punt feble de l'Estat i en la societat catalana genera grans consensos. Però la projecció d'aquest referèndum ha d'anar acompanyada de les eines potents que hem citat. Per no caure en els mateixos errors de l'octubre del 2017, quan l'absència d'un pla B va fer que es confiés exclusivament, per part del Govern català, en la commoció que podia causar l'esdeveniment en els poders espanyols o europeus [4].

Sense perspectiva històrica ens ofegarem en la frustració: ens cal valorar tots els episodis passats des del punt de vista de la capacitat de resistència demostrada, que si bé no va fer-nos guanyar sí que ens permet continuar lluitant. Sense perspectiva estratègica, ens perdrem en el partidisme i anirem reculant per la repressió: ens cal valorar els debats estratègics com aquest, buscant sempre la complicada però necessària unitat.

REFERÈNCIES I NOTES

1 — El premiat reportatge d'Àlex Font Manté, Natàlia Vila i Albert Martin per al diari ARA, "Així va fer l'Estat la guerra econòmica contra Catalunya", explica com van succeir aquests esdeveniments. Disponible en línia.
2 — El paper dels mitjans de comunicació queda ben recollit a *El quart poder i la independència* (2018), l'assaig premiat de Josep Gifreu.
3 — Llegiu-vos l'article d'Albert Noguera en aquest mateix dossier, *Canviar de paradigma per sortir de l'atzucac*, on explica aquesta qüestió amb molt més detall i profunditat. Disponible en línia.
4 — Al respecte, és interessant observar la similitud entre el referèndum grec del juliol del 2015 i el català de l'octubre del 2017. Els seus impulsors, respectivament, compartien la mentalitat que el sol efecte de la legitimitat democràtica provocaria canvis en l'adversari, i no es van preparar un pla B. No sent així, la victòria a les urnes va anar perdent la seva força en les setmanes següents. Catalunya no va veure reconeguda la seva sobirania de la mateixa manera que Grècia, que va haver d'acceptar les imposicions econòmiques europees.

Albert Botran
Albert Botran Pahissa és historiador. Llicenciat en Història Comparada per la Universitat Autònoma de Barcelona, és membre del Secretariat Nacional de la CUP i militant de Poble Lliure. El novembre de 2019 va ser escollit diputat per la CUP al Congrés dels Diputats en el marc de les eleccions a les Corts espanyoles. Anteriorment, havia exercit de regidor a l'Ajuntament de Molins de Rei i va ser diputat al Parlament de Catalunya durant el període 2015-2017. Ha escrit diversos llibres sobre història moderna i contemporània de Catalunya. És autor, entre d'altres, de l'obra *Unitat Popular. La construcció de la CUP i l'independentisme d'esquerres* (2012) i coautor del llibre *Introducció a la història dels Països Catalans* (2014).